

**PEDAGOGIK RITORIKA XUSUSIY RITORIKA TURLARIDAN BIRI
SIFATIDA**

*Saidxodjayeva Diyora, Usmonova Nigora,
Djo'rayev Ibrohim, Zohidova Aziza
University of Management and Future
Technologies 3-kurs Pedagogika yo'nalishi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik ritorika xususiy ritorika turlaridan biri sifatida tahlil qilingan. Unda pedagogik ritorikaning mohiyati, asosiy xususiyatlari va vazifalari batafsil yoritilgan. Shuningdek, pedagogik nutqning ta'lim jarayonidagi o'rni, uning boshqa ritorika turlaridan farqli jihatlari hamda uni rivojlantirish yo'llari keng ochib berilgan. Maqolada pedagogik ritorikaning nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy va motivatsion ahamiyati ham asoslab ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik ritorika, xususiy ritorika, nutq madaniyati, ta'lim jarayoni, pedagog nutqi, mantiqiylik, ta'sirchanlik, tushunarlik, motivatsiya, kommunikatsiya

Kirsh

Ritorika insoniyat tarixida qadimdan shakllangan va rivojlangan nutq san'ati bo'lib, u insonning fikrini aniq, ravon va ta'sirchan ifodalash qobiliyatini o'rganadi. Jamiyat taraqqiyoti davomida ritorika turli yo'nalishlarga ajralib, umumiy va xususiy ritorika turlariga bo'lingan. Xususiy ritorika muayyan kasb yoki faoliyat sohasi bilan bog'liq bo'lib, har bir sohaning o'ziga xos nutq uslubi va talablari mavjud. Shu nuqtai nazardan pedagogik ritorika ta'lim jarayoni bilan bog'liq bo'lgan muhim yo'nalish sifatida ajralib turadi. Pedagogik ritorika o'qituvchining nutq orqali bilim berish, o'quvchilarni tarbiyalash va ularni mustaqil fikrlashga yo'naltirishdagi faoliyatini qamrab oladi. Bugungi kunda ta'lim tizimida o'qituvchining nutqi nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki o'quvchilar shaxsini shakllantiruvchi muhim omil sifatida ham qaraladi. Shu sababli pedagogik ritorika masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Pedagogik ritorikaning mohiyati

Pedagogik ritorika o'qituvchining kasbiy faoliyatida nutqdan maqsadli va samarali foydalanish san'ati sifatida talqin etiladi. U faqatgina ma'lumot berish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish, ularning diqqatini jalb qilish va bilimni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam berishni ham o'z ichiga oladi. Pedagog o'z nutqi orqali murakkab ilmiy tushunchalarni sodda, tushunarli va hayotiy misollar yordamida izohlashi kerak. Shu bilan birga, pedagogik nutq o'quvchining psixologik holatiga ham ta'sir ko'rsatadi, ya'ni u rag'batlantirishi,

qo‘llab-quvvatlashi yoki aksincha, qiziqishni pasaytirishi mumkin. Demak, pedagogik ritorika o‘qituvchining nutq orqali ta’lim va tarbiya jarayonini boshqarish qobiliyatini ifodalaydi. Bu esa uni boshqa ritorika turlaridan ajratib turuvchi muhim jihat hisoblanadi.

Pedagogik ritorikaning asosiy xususiyatlari

Pedagogik ritorika o‘ziga xos bir qator xususiyatlarga ega bo‘lib, ular o‘qituvchining nutqini samarali qilishda muhim rol o‘ynaydi. Avvalo, pedagogik nutq tushunarli bo‘lishi kerak. O‘qituvchi o‘z fikrini o‘quvchilar yoshiga, bilim darajasiga va qabul qilish imkoniyatlariga moslab bayon etishi zarur. Agar nutq haddan tashqari murakkab bo‘lsa, o‘quvchilar uni anglay olmaydi va bu ta’lim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ikkinchi muhim xususiyat – ta’sirchanlikdir. O‘qituvchi nutqi o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otishi, ularni faol ishtirok etishga undashi kerak. Buning uchun nutqda misollar, taqqoslashlar va hayotiy vaziyatlardan foydalanish muhimdir.

Shuningdek, pedagogik nutq mantiqiy va izchil bo‘lishi zarur. Fikrlar tartibli bayon qilinishi, bir-biri bilan bog‘liq holda rivojlanishi o‘quvchilarning mavzuni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Bundan tashqari, pedagogik ritorika nutq madaniyati va etik me’yorlarga rioya qilishni ham talab etadi. O‘qituvchi nutqi o‘quvchilar uchun namuna bo‘lgani sababli, u odobli, hurmatli va to‘g‘ri bo‘lishi lozim.

Pedagogik ritorikaning vazifalari

Pedagogik ritorika ta’lim jarayonida bir nechta muhim vazifalarni bajaradi. Eng avvalo, u bilim berish vazifasini bajaradi. O‘qituvchi nutqi orqali o‘quvchilarga yangi ma’lumotlar yetkaziladi, tushunchalar izohlanadi va bilimlar tizimlashtiriladi. Shu bilan birga, pedagogik nutq tarbiyaviy vazifani ham bajaradi. O‘qituvchi o‘z nutqi orqali o‘quvchilarda axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy xulq-atvor va mas’uliyat hissini shakllantiradi.

Yana bir muhim vazifa – motivatsiya berishdir. Rag‘batlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi nutq o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, ularni bilim olishga undaydi. Bundan tashqari, pedagogik ritorika muloqotni tashkil etish vazifasini ham bajaradi. Savol-javoblar, bahs-munozaralar va interaktiv usullar orqali o‘quvchilarni faol fikrlashga jalb etish mumkin. Shu tariqa pedagogik nutq nafaqat bilim berish, balki shaxsni rivojlantirish vositasi sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Pedagogik ritorikaning boshqa ritorika turlaridan farqi

Pedagogik ritorika boshqa xususiy ritorika turlaridan o‘zining maqsadi, vazifasi va auditoriyasi bilan farq qiladi. Masalan, siyosiy ritorikada asosiy maqsad auditoriyani ishontirish va ma’lum g‘oyaga jalb qilish bo‘lsa, pedagogik ritorikada asosiy e’tibor bilimni tushuntirish va o‘rgatishga qaratiladi. Huquqiy ritorikada esa

dalillar asosida himoya qilish yoki ayblash muhim bo'lsa, pedagogik nutqda o'quvchining tushunishi va o'zlashtirishi birinchi o'ringa chiqadi.

Bundan tashqari, pedagogik ritorikaning auditoriyasi o'ziga xosdir. O'quvchilar turli yosh va bilim darajasiga ega bo'lganligi sababli, o'qituvchi nutqni moslashtirishi zarur. Bu esa pedagogik nutqni yanada murakkab va mas'uliyatli qiladi. Shu jihatdan pedagogik ritorika inson psixologiyasi bilan ham chambarchas bog'liq.

Pedagogik ritorikani rivojlantirish yo'llari

Pedagogik ritorikani rivojlantirish o'qituvchidan doimiy izlanish va o'z ustida ishlashni talab etadi. Avvalo, o'qituvchi o'z nutqini tahlil qilishni o'rganishi kerak. Qaysi joylarda tushunarsizlik yuzaga kelayotgani yoki qaysi usullar samarali ekanini aniqlash muhimdir.

Kitob o'qish, nutq madaniyati bo'yicha bilimlarni oshirish va tajribali pedagoglar faoliyatini kuzatish ham katta ahamiyatga ega. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish – prezentatsiyalar, video materiallar va interaktiv vositalar – nutqni yanada samarali qiladi. Amaliy mashqlar, treninglar va seminarlar orqali nutq ko'nikmalarini rivojlantirish ham muhim vositalardan biridir. Eng muhimi, o'qituvchi o'z nutqiga tanqidiy yondashishi va uni doimiy takomillashtirib borishi kerak. Bu jarayon uzluksiz bo'lib, pedagogik mahoratning muhim qismi hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, pedagogik ritorika xususiy ritorika turlaridan biri sifatida ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi. U o'qituvchining nutq orqali bilim berish, tarbiyalash va o'quvchilarni rivojlantirishdagi faoliyatini belgilaydi. Pedagogik ritorika ilmiylik, tushunarliklik, mantiqiylik va ta'sirchanlik kabi xususiyatlarga asoslanadi. Uni rivojlantirish esa ta'lim sifatini oshirish, samarali muloqotni ta'minlash va barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu bois pedagogik ritorika zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A.(2026). Pedagogik risklarni boshqarishda globallashuv jarayonlarning ahamiyati. International scientific journal. Interpretation and researches. 1(73).
2. Xaydarov. S.A. (2026). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 3(1). 159-164.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov. S.A.(2026). Migratsiya sharoitida pedagogic risklarni boshqarishning nazariy-metodologik asoslari. Inter education and global study. 4.(1). 246-255.
6. Xaydarov. S.A.(2026). Migratsiya sharoitida yoshlar tarbiyasi: pedagogik risklar va ularning kelib chiqish sabablari. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. 1.(2). 704 -707.